

ПОДІЛЛЯ У ЖИТТІ Т. Н. ЯБЛОНСЬКОЇ

Анотація. У статті аналізуються суспільно-політичні і культурні етапи життя та творчості Тетяни Яблонської. Основну увагу зосереджено на впливі подільського культурного осередку, на становлення творчого шляху майстрині, розкрито чинники трансформації її самоідентифікації.

Ключові слова: Тетяна Яблонська, Поділля, трансформація, ідентичність, «Хліб», соцреалізм.

Tetiana Parkhomchuk

PODILLYA IN THE LIFE OF T. N. YABLONSKAYA

Abstract. The article analyzes the socio-political and cultural stages of the life and work of Tetyana Yablonska. The main attention is focused on the influence of the Podillya cultural center, on the formation of the artist's creative path, and reveals the factors of the transformation of her self-identification.

Keywords: Tetyana Yablonska, Podillya, transformation, identity, "Bread", socialist realism.

Тетяна Яблонська – видатна українська художниця, професор та академік, чий зміни у творчості надихали нове покоління молодих митців, що боролось з панівним тоталітарним радянським режимом. Попри державні нагороди та премії, мисткиня не піддалась пропагандистським гаслам доби, зображаючи на своїх полотнах жорстокі реалії часу, зокрема наслідки Другої світової війни. У своїх роботах Тетяна Нилівна гостро реагувала на суспільно-політичні зміни у країні, що проявлялось у більш похмурій та лаконічній манері «сурового стилю».

Ідейній та громадянській позиції художниця завдячує молодому поколінню шістдесятників, що виступали рупором боротьби з кривавою тоталітарною системою. Ці події посприяли художній, внутрішній та соціально-політичній трансформації Тетяни Нилівни, зокрема у проявах неофольклорних, автентичних та народних мотивів.

Розгляд усіх етапів її життя дозволяє прослідковувати мистецькі, ідейні та громадянські зміни творчого шляху мисткині у жорстоких реаліях доби. Варто відзначити регіональні чинники та їх особливості, а також персоналії. Поділля відіграло роль першовідкривача у формуванні художньої особистості та творчого шляху: з молодой художниці-мігрантки – до званої у мистецьких колах майстрині.

Зростання юної мисткині відбувалось у буремні часи повалення царизму та встановлення більшовицької влади. Професійна творчість припала на роки утвердження соцреалістичного методу на мистецькій арені. Усе це відбувалось напередодні та під час Другої світової війни. Офіційне визнання та розквіт майстрині відбувся у повоєнну добу.

Народилась Тетяна Яблонська 11 лютого 1917 р. у Смоленську в родині гімназійних вчителів. Батько художниці, Ніл Яблонський, який у 1905 р. виступав проти царизму, за що був виключений з Петербурзької духовної академії, з певним піднесенням зустрів революційні події та зміну влади. У 1918 р. він як художник-аматор став одним із організаторів смоленського товариства художників, пізніше він закінчить курси при Вищих художніх майстернях, стане головним зберігачем картинної галереї у Смоленському музеї та викладачем живопису у студії. Проте внутрішня ейфорія швидко змінилась жахливою реальністю. Побачивши на власні очі знищення селянської інтелігенції, руйнацію храмів, переслідування неугодних, родина вирішує емігрувати за кордон. У 1928 р., шукаючи законних шляхів еміграції, Яблонські переїжджають до Одеси, у 1930 р. – до Кам'янця-Подільського, втім 1934 р. після невдалої спроби виїхати за кордон повернулися на схід України, до Луганська.

Кам'янець-Подільський залишив глибокий слід у пам'яті молодой обдарованої дівчини як старовинне та мальовниче місто, зокрема у своїх спогадах Тетяна Нилівна пізніше ділилась: «Кам'янець-Подільський – надзвичайно романтичне місто. Його центр розташований ніби на півострові, що створений крутим заворотом річки Смотрич, на скелі. Річка тече у глибокій долині. Круті скелі майже неприступні. При в'їзді у місто – стара «турецька фортеця»...» [1, с. 47]. У 1933 р. Тетяна закінчила тут семирічку та разом із сестрою почала готуватись до вступу в художній інститут Києва. На цей же час її юності припадає трагічна сторінка в історії українського села – небачено-жорстокий геноцид українського народу шляхом створення штучного голоду, влаштованого для знищення та упокорення українського населення. У спогадах юної Тетяни засвідчені її враження: «...страшенно спорожніли пишні подільські базари. З'явилися картки, талони, отоварювання, величезні черги за хлібом, за крупою та за всім іншим. Навскіс від нашого будинку була хлібна крамниця, де видавали хліб за «картками». У канаві біля цієї крамниці повзали зовсім знесилені від голоду селяни з дітьми, благаючи про подаяння...» [1, с. 48]. Ці жахливі злочини назавжди закарбувались в історії та пам'яті народу. Родині Яблонських вдалось врятуватись завдяки вмінню батька малювати портрети на замовлення. Іронією долі було те, що начальник ДПУ замовив портрети усіх своїх родичів, в той час як український народ гинув та опухав від голоду.

Уміння батька передалось його донькам, які змалку багато рисували та писали з натури: начерки, портрети, натюрморти. Опановували основи композиції та техніки живопису, що відіграло значну роль при вступі у художній інститут. У листах згадувався епізод:

«Я з Льолею у кінці життя в Кам'янець-Подільському також привчалися робити портрети, якщо картка була чіткою та обличчя характерним, ми з усіх сил допомагали і добре наловчилися. Це дуже допомогло нам в інституті малювати «вождів» до свят...» [1, с. 50].

Також у родинному колі захоплювались ілюструванням книг, підтвердженням цього є видання родинного журналу «Цвіркун» у вигляді зошита з віршами, розповідями, загадками та ілюстраціями. Рання творчість художниці зберігається у Кам'янець-Подільському історичному музеєві-заповіднику. Варто виділити «Портрет батька» 1933 р., який створений у графічній техніці рисунку-начерку, молода майстриня змогла відточити свої навички портрету з натури. Вагомий вплив на утвердження у мистецьких колах відіграв переїзд до Києва, де майстриня успішно закінчила художній інститут та почала викладати.

Вдруге художниця відвідує Поділля під час творчої практики зі своїми студентами, де створить полотно «Хліб», що забезпечить їй державне визнання та авторитетність в мистецьких колах та свободу. Отже, влітку 1948 р. Тетяна Яблонська, як викладачка інституту, повезла студентів на творчу практику у село Летава Чемеровецького району. Вибір місця був не випадковий, колгосп імені Леніна у Летаві в 1947 р. сколихнув країну небаченими успіхами врожаю зернових та буряка, крім того вражала кількість працездатних жінок у колгоспі – 717 осіб. Для популяризації звершень було запрошено журналістів, поетів, композиторів та художників, що мали не тільки відобразити ідеал радянської людини, героя-праці, трудівника, задля утвердження соціалістичного духу, а й показати, що, мовляв, насправді жодного повоєнного голоду в УРСР не було, а селяни не тільки ситі, а й міцні, щасливі і готові працювати заради слави радянської держави.

Художниця згадує панічного листа студентів, які відмовлялись залишатись у місцині, через відсутність мальовничих краєвидів, що розсердило наставницю, вона і мріяла про такий «немальовничо» розташований колгосп, але де працювати вміють і люблять, де увага направлена у глибину життя. Майстриня наголошувала, що головним сюжетом є люди щирі, віддані та працюючі, які надихають своєю сміливістю та бадьорістю.

Поділля залишило по собі чуттєві миті дитинства та нові спогади: «Поділля – одна з найродючіших областей України. Чудова земля, велика кількість вологи, м'який клімат. Згадую Кам'янець-Подільський, де родина наша жила близько трьох років, і де я закінчила школу-семирічку. Ніде я не бачила таких розкішних базарів...» [1, с. 94].

Особливістю замальовок, рисунків та етюдів Тетяни Нилівни було зображення не окремої фігури, а цілої групи людей разом з машинами, мішками та спорядженням, що відображає дух життя. Головним для художниці є передача настрою колективної праці. Свої портрети вона вважала поверхневими, оскільки працівниці не мали

змогу позувати через важку працю, проте зуміла відобразити характери працівниць.

Під час роботи в с. Летаві у художниці виникла думка створення полотна, що відображало бадьорість і радість колективної праці. Під час збору врожаю художниця потрапила на колгоспний тік та зрозуміла, що саме тут знайде сюжет для майбутньої картини «Хліб». Тетяна Нилівна створювала по п'ять малюнків на день, на шпалерах, великі та малі, світлотіньові та живописні, щоб охопити усі моменти. При поверненні з практики розпочалось втілення творчого задуму на полотні. У спогадах художниця писала: «Мені хотілось створити великий монументальний образ. Монументальний не у сенсі якоїсь статичності, площинності композиції та схематичного кольору..., а...навпаки, хотілось зробити картину живою, сповненою руху, дзвону і сонячного світла» [2, с. 26]. У роботі над композицією полотна використовувала настанови свого майстра Ф. Кричевського, якого наслідувала протягом життя.

Чотириметрова картина «Хліб» формально відповідала духові епохи, а саме соцреалістичному пафосу, зображенню героїв-трудівників, завзяття та любові до праці. Дане полотно є одним з найкращих творів соцреалістичного мистецтва, удостоєне державних премій, слугує своєрідним символом епохи. Радянська верхівка вміло скористалась полотном у цілях показу щасливого та безтурботного життя селян радянської республіки, ніби не існувало масового голоду 1946–1947 рр. Художниця ж малювала картину з щирих мотивів, не здогадуючись про подальше трактування.

На самій ж картині відсутні характерні риси пропаганди влади: прапорів, ідеологічних агітацій та вождів героїв, – вона навпаки випромінює мир, радість колгоспної праці та спокій. Робота набула гучного визнання, отримала значну кількість номенклатурних нагород та статусність у певних колах. Завдяки успіху, художниці було надано право відходити від офіційного стилю та вільно висловлюватись у своїх творах, що простежується у подальших етапах. Надалі художниця малюватиме більш глибокі, наповнені філософським змістом твори, що відображатимуть її внутрішній стан, страх та боротьбу.

Поділля відіграло важливу роль у мистецькій та ідейній трансформації самоусвідомлення Тетяни Яблонської: від ідеологічно цілісної радянської людини до набуття української ідентичності, її збереження та звеличування. Подільський період припав на юністі майстрині та її мистецьке і громадянське визрівання, завдяки ключовій роботі цього періоду – «Хліб» – вона досягла успіху і визнання. Водночас цій картині мисткиня завдячує відкриттям нових горизонтів та можливостей вільного висловлення своїх думок, поверненню до автентики, орнаменталізму, неофольклоризму та власної історії. Т. Н. Яблонська будучи авторитетом для молоді, своєю творчістю надихала їх на нові звершення, експерименти та способи протистояння офіційній системі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Тетяна Яблонська. Щоденники, спогади, роздуми/ упоряд. Г. Атаян та І. Зайцева. К.: Родовід, 2020. 584 с.
2. Владич Л. Тетяна Нилівна Яблонська: монографія. К.: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1958. 90 с.
3. Коновалова О., Ситник, І. Історіографія художньої діяльності Тетяни Яблонської. *Молодий вчений*. 2020. №5 (81). С. 59-65. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-5-81-13>
4. Ситник І. В. Творча діяльність Тетяни Яблонської у контексті культурно-мистецьких процесів України середини ХХ – початку ХХІ століть: дисертація. К., 2023. 379 с.
5. Смирна Л. Століття нонконформізму в українському візуальному мистецтві /Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України. К.: Вид-во Фенікс, 2017. 480 с.

Костянтин Завальнюк

ЛЕОНІД ФІЛОНОВ – КІНЕМАТОГРАФІСТ-ДОКУМЕНТАЛІСТ, ПАТРІОТ УКРАЇНИ

Анотація. У статті висвітлено внесок Л. В. Філонова (1949-2018) в дослідження історії Поділля, зокрема, перебування на терені нашого краю у 1919 році Директорії та Уряду УНР. У статті також наводяться короткі біографічні дані Л. В. Філонова, досягнення у краєзнавстві та журналістиці, перелік основних краєзнавчих та історичних праць. Окрім цього, значна увага приділяється особистим спогадам автора про Л. В. Філонова.

Ключові слова: Поділля, Л. В. Філонов, Вінниця, Кам'янець-Подільський, В. Д. Отамановський, С. М. Виноградський, краєзнавство.

Kostiantyn Zavalniuk

LEONID FILONOV – DOCUMENTARY FILMMAKER, PATRIOT OF UKRAINE

Abstract. The article highlights the contribution of L. V. Filonov (1949-2018) to the study of the history of Podillia, in particular, the stay of the Directory and Government of the UNR in our region in 1919. The article also provides brief biographical data of L. V. Filonov, achievements in local history and journalism, and a list of major local history and historical works. In addition, considerable attention is paid to the author's personal memories of L. V. Filonov.